

Nekaj misli o glasbeni ustvarjalnosti v glasbenem izobraževanju

Povzetek

Pojem ustvarjalnosti in njenega pomena se v novejšem času obsežno pojavlja tako v znanstveni in strokovni literaturi kot tudi v poljubnih sestavkih revij in časnikov. Tudi v glasbeno izobraževalnem kontekstu je negovanje in spodbujanje otrokove glasbene ustvarjalnosti vse pogostejše obravnavana tema, k čemur prispevajo opažanja, da se velik ustvarjalni potencial predšolskih otrok skozi javno glasbeno šolanje izgublja. Prispevek ponuja nekaj misli in raziskav, ki stremijo k temu, da bi se tudi skozi glasbeno izobraževanje učenci v večji meri usposobili in pripravili na ustvarjalno reševanje problemov, prispevanje idej, ki so izvirne in uporabne v različnih kontekstih, na avtentično, globoko osebno glasbeno izražanje, ki prispeva tudi k blagostanju posameznika.

Ključne besede: glasba, glasbena ustvarjalnost, glasbeno izobraževanje, inštrumentalni pouk.

Uvod

Med vse večjimi zahtevami po ustvarjalnosti v nenehno in hitro spreminjajoči se vsakdanjosti skupaj z naraščajočim zavedanjem njenega pomena v izobraževalnih procesih in njeno konkretizacijo pri pouku je še veliko neskladje. Učni sistemi bi se morali prilagoditi spreminjajočemu se načinu današnjega življenja in učenja.

Abstract

In recent times, the concepts of creativity and its significance have been treated extensively in scholarly and professional literature, as well as in incidental texts published in magazines and newspapers. In the context of music education, the nurturing and encouragement of children's musical creativity is also treated with increasing frequency, partly due to the observation that a great deal of the potential of preschool children is lost through public music schooling. The present article offers certain ideas and investigations aimed at encouraging the use of music education in order to enhance the training and preparation of pupils for creative problem-solving, for contributing original and applicable ideas in various contexts, and for authentic, deep and personal musical expression that contributes to the wellbeing of the individual.

Keywords: music, musical creativity, music education, instrumental instruction.

Raziskave kažejo, da so ustvarjalne naloge pomemben vidik glasbenega izobraževanja, ker krepijo učenčeve dosežke in razvoj, in je tako nujno, da se tej praksi posveti več pozornosti (Hickey in Webster, 2001). Že leta 1922 je Coleman v ZDA izdal knjigo o glasbeni ustvarjalnosti otrok, v kateri postavlja improvizacijo in kompozicijo kot ustvarjalni dejavnosti pred teoretično glasbeno znanje. Podobna načela so poudarjali tudi

evropski vrhunski glasbeni pedagogi E. J. Dalcroze, E. Willems, C. Orff, Z. Kodaly idr.

V slovensko osnovno in srednje glasbeno izobraževanje improvizacija in kompozicija kot temeljni glasbeno-ustvarjalni dejavnosti, nista sistematično vključeni. Šele na akademski stopnji se kompozicija pojavi kot samostojen študij, ki pa je ločen od učenja inštrumenta, improvizacija pa kot samostojni predmet, obvezen za študente glasbene pedagogike, kompozicije in orgel. Učni načrti za pouk inštrumenta v glasbeni šoli med vzgojno-izobraževalna področja sicer vključujejo tudi razvoj glasbene ustvarjalnosti, vendar je uresničevanje le-te odvisno od odgovornosti, znanj, stališč, presoje, ustvarjalnosti in naravnosti v ustvarjalnost posameznega učitelja.

Glasbena ustvarjalnost v glasbenem izobraževanju

Vsako glasbeno dejavnost lahko smatramo kot ustvarjalno, saj gre za proizvajanje tona iz tišine (Bratico in Tervaniemi, 2006, str. 290). Tudi glasbeno poslušanje ima temelje v ustvarjalnih mentalnih procesih, saj zahteva sposobnosti domišljije, pozornosti in čustvovanja. In tudi glasbeni nastop izvajanja zapisane glasbe je ustvarjalen, če izraža očitno količino izvirnosti in novosti v interpretaciji izvajalca. Več izvajalec poustvarja glasbo v okviru omejitev celotne strukture glasbenega dela z namenom posredovanja čustev poslušalcu (Clarke, 2012, str. 19). Bolj kompletni dejavnosti glasbenega ustvarjanja sta kompozicija in improvizacija. Improvizacija omogoča stopnjo spontane inovacije in je zato tudi najbolj viden prikaz ustvarjalnosti v glasbeni izvedbi (Clarke, 2012, str. 23).

V glasbenem izobraževanju se izraz ustvarjalnost uporablja na dva načina:

- glasbena ustvarjalnost opisuje dejavnosti kompozicije in improvizacije,
- glasbena ustvarjalnost poudarja pomen ustvarjalnosti za želeni način razmišljanja. Učenje glasbe naj bi samo po sebi prispevalo k razvoju osebnostnih, učnih in miselnih spretnosti ter tudi ustvarjalnega mišljenja.

Po prepričanju B. Oblak (2000, str. 56) »temeljni namen ustvarjalnega učenja v glasbi ni le v didaktiki predmeta, temveč v samih dejavnostih umetniške narave, zaradi česar pomeni ustvarjalno učenje v umetnosti najbolj naravno metodo.« Razen tega dejavnosti glasbene ustvarjalnosti pomembno vplivajo na otrokovo ustvarjalno domiselnost, spontanost, intuicijo, pozornost, koncentracijo, motivacijo, samostojnost, razumevanje glasbe, slušno zavedanje, glasbeni spomin (kognitivni in avditivni cilji), krepijo tehnične in interpretativne sposobnosti, taktilno občutenje klaviature (psihomotorični cilji) ter spodbujajo veselje in interes za glasbene dejavnosti, željo po glasbenem izražanju in sproščenost ob tem (afektivni cilji). Raziskava J. Tafuri (2006) je potrdila, da bolj kot se otrokom ponuja spodbujajoče predloge za izražanje njihovih idej skozi uporabo usvojenih pravil, bolj se bo razvilo njihovo glasbeno ustvarjalno mišljenje. Za razvoj ustvarjalnega potenciala vsa-

kega individuuma med drugim predlaga raziskovanje zvoka, analize procesov in rezultatov za doseganje večjega zavedanja in predvsem improvizacijske dejavnosti. Umetnost improvizacije je prav v razvijanju zavedanja lastne individualnosti, ki se izraža skozi. To znanje raste skozi interaktivne vaje z učiteljem, ki naj ne bi podajal modelov za imitacijo, temveč postavljaj probleme, ki izzovejo osebne odgovore (Doerschuk, 1984, v Pressing, 1987). Raziskava McMillanijeve (1997) pa je pokazala uporabnost improvizacije tudi v razvoju muzikalnosti.

Pri splošnem glasbenem pouku v osnovni šoli in pouku nauka o glasbi otroci, glede na učni načrt, ustvarjajo v glasbi (izmišljanje in oblikovanje glasbenih vsebin) in ob glasbi v okviru gibalno-plesne, likovne ali besedne ustvarjalnosti (Denac, 2002, str. 56), medtem ko se ustvarjalne dejavnosti instrumentalnega pouka, prav tako glede na veljavni učni načrt (Učni načrt. Klavir), nanašajo na glasbeno izražanje v glasbi, kar v glavnem pomeni skozi igranje na inštrument. Učni načrti za flavto, violino in klarinet se ne razlikujejo bistveno glede operativnih ciljev glasbene ustvarjalnosti. Učenci v prvem obdobju nižje stopnje »skozi oblikovanje zvočnih slik uglasbijo svoja občutja, doživetja« (Učni načrt. Klavir, 3. čl.), v drugem obdobju nižje stopnje pa »sestavljajo lastne skladbice na osnovi izkušenj predelane literature« (Učni načrt. Klavir, 3. čl.). Na višji stopnji »spoznavajo osnove improvizacije« in »komponirajo lastno glasbo« (Učni načrt. Klavir, 3. čl.). Omenjeno je tudi spoznavanje praktične vrednosti uporabe kasetofona in videokamere v drugem obdobju ter spoznavanje možnosti uporabe računalnika v tretjem obdobju (Učni načrt. Klavir, 3. čl.). Prav zadnje omenjeno je vsekakor pomemben vidik, povezan z glasbeno ustvarjalnostjo, saj so današnji otroci obdani z digitalno medijsko tehnologijo, ki vpliva na njihovo percepcijo in sposobnost artikuliranja le-te. Glasba internetnih strani, You Tube in video igrice skupaj z različnimi mehanizmi za snemanje, predvajanje in deljenje glasbe z nenadzorovano množico uporabnikov omogoča mladim aktivno glasbeno ustvarjanje, pri čemer je seveda vprašljiva tako estetska in umetniška vrednost stvaritev kot tudi stopnja dejanske ustvarjalne angažiranosti, saj računalniki sami že izvajajo različne funkcije. Hkrati pa se pojavlja vprašanje neskladja med možnostmi, željami, preferencami mladih zunaj šole in tem, kar jim lahko ponudi šola s svojo tehnično opremo in znanjem učiteljev. Potreben bi bil tudi premislek o vključevanju ustvarjalnih dejavnosti ob glasbi (gibalno-plesnih, likovnih ali besednih) v instrumentalni pouk, če upoštevamo kognitivne, emocionalne in psihomotorične segmente otrokove osebnosti in si prizadevamo za usmeritev izobraževalnega procesa na otrokov celostni glasbeni in osebnostni razvoj. Glasba in gibanje sta za otroka nedeljiva celota in dajeta številne možnosti za svobodno ustvarjalnost, prav tako sta glasba in beseda izrazito povezani in velikokrat glasbena ustvarjalnost izhaja prav iz besedne (in obratno). Povezava med glasbo in likovnimi dejavnostmi je sicer manj intenzivna, a gre za izraz doživetja celostnih glasbenih oblikovnih vsebin in potek posameznih glasbenih elementov. Glasbena ustvarjalnost lahko izhaja iz likovnih spodbud in obratno (Denac, 2002, str. 59).

Če opazujemo majhne otroke, je očitno, da je želja po izvajanju glasbe prisotna že v zgodnjem otroštvu. Otroci se glasbeno izražajo, da bi razumeli, strukturirali, dali pomen številnim vsakodnevnim izkušnjam. Tako si izmišljajo kratke melodije in pesmi ter ustvarjajo najrazličnejše zvočne efekte ob igranju z igračami, da bi izrazili odnose, ki jih začenjajo vzpostavljati s svetom, v katerem živijo. Ob glasbenem ustvarjanju otroci rastejo kot individualna in socialna bitja, ki postopoma dojemajo umetnost ne samo kot pomen lastnega izražanja, temveč tudi kot orodje, ki jim skozi domišljijo pomaga osmisliti svet. Omo-goča jim refleksijo dejanj, misli in čustev v procesu komunikacije s svetom in z drugimi (Veloso in Carvalho, 2012, str. 73).

Damasio (1998) razlaga, da je zvočna, vizualna in taktilna čutenja, ki dosežejo naše možgane kot mentalne predstave, treba razumeti v kontekstu čustev. Cilj zaznavanja ni zaznavanje samo po sebi, temveč osebno življenje posameznika v njegovem telesu in odnosih. »Vsak predmet zunanjega sveta lahko vstopi v našo zavest le, če izstopi iz splošnosti, postane del našega osebnega sveta in doseže, da vzpostavimo z njim odnos. Doseči mora spremembo v organizmu, dotakniti se mora našega občutenja sebe in doseči, da se odzovemo, torej spremenimo svoje prejšnje stanje zavesti, v katerem ga ni bilo. /... / Svet se nas dotakne, ko se ga dotaknemo tudi sami, ker sprejmemo osebni odnos z njim.« (Rebula in Prebeg, 2012, str. 8) Glasbo torej doživimo tako zaradi njene značilnosti, da odmeva globoko v našem telesu, kot tudi zaradi telesnih sprememb, ki izhajajo iz tega procesa in izzovejo skupek čustev, ki oblikujejo pomen, ki ga ustvarimo iz glasbene izkušnje. Glasbene predstave izhajajo iz doživete izkušnje in iz čutenj v telesu. Domišljija je po mnenju Damasia (ibid.) manipulacija mentalnih predstav, ki jih zaznamo v katerem koli trenutku naših izkušenj ali pa so shranjene v spominu. Ker ta manipulacija velikokrat povezuje ideje, ki so zelo raznolike na konceptualni ravni, lahko proces domišljije vodi do trenutkov, ko nastanejo ustvarjalne ideje. Zato imajo skozi domišljijo tisti, ki so vključeni v umetniško ustvarjalnost, priložnost raziskovati možnosti, ki presegajo dogovorjene »pravilne« in ustaljene norme. Razvoj domišljijjskih možnosti, ki vodijo k ustvarjalnim dejavnostim, ima torej svoj izvor v čutih in občutkih in je povezan z idejo, ki jo umetnik otrok želi izraziti. Otrokov ustvarjalni impulz se na čustveni ravni oblikuje v glasbeni ideji, ki se pojavi v mislih (Abbs, 1991). Glasbenoustvarjalne dejavnosti pri pouku naj torej izhajajo iz notranjih otrokovih impulzov lastnega izražanja.

Glasbena ustvarjalnost in ozaveščanje zanjo je tako osrednjega pomena ne samo kot neločljivi del umetnosti, temveč tudi kot vir iskanja izpolnjujočih umetniških in življenjskih izkušenj, če se upremo na trditev Krofliča (2007, str. 29), da se je ukvarjanje z umetnostjo pokazalo kot eno najučinkovitejših orodij osebno-nostnega razvoja posameznika, pa tudi zagotavljanja kakovosti življenja. Že Aristotel (2005) meni, da umetniško ustvarjanje (sicer obravnava predvsem tragedijo in epiko, a gre, kot pri glasbi, za ustvarjanje del z estetsko vrednostjo) zajema dimenzije, ki so odločilne za humanistični razvoj vsakega posamezni-

ka: željo po ustvarjanju lepega, sposobnost ustvarjalnega upodabljanja stvarnosti, sočutno imaginacijo in katarzo. Ko smo ustvarjalni, »nam telo posreduje močne in jasne občutke o tem, kje je vsak hip naša moč, srce spregovori o našem trenutnem čustvenem dogajanju, um nam pomaga stopiti v stik z okoljem, predstavljati naše zamisli, komunicirati, predelovati vtise v jeziku naše kulture in dosegati izmenjavo mnenj, vidikov « (Rebula in Prebeg, 2012, str. 18). Read (1945, v Denac 2012, str. 30) pravi, da je sodobni človek izgubil svoje psihično ravnovesje zaradi pomanjkanja senzibilnosti, domišljije in občutkov, kar povzroča konfuzijo zavesti. Sredstva, s katerimi bi spremenili to stanje, najde v vzgoji, ki mora človeka usposobiti, da bo živel ustvarjalno in naravno. Pretiran racionalizem današnjih vzgojnih sistemov vodi k enostranskemu razvoju. Vzgoja naj se torej realizira v oblikah:

- svobodni izraz, ki zadovoljuje potrebo po komunikaciji misli in osebnih občutkov;
- opazovanje, ki zadovoljuje željo po bogatenju s spoznavanjem in s pridobivanjem
- vtisov;
- ocenjevanje, ki je odgovor individuuma na obliko izražanja drugih in odgovor na prave umetniške vrednosti (Read, 1945, ibid.).

Ugotovitve so prenosljive v glasbenoizobraževalni sistem.

Pri otrocih v začetni fazi učenja inštrumenta pri njihovih spontanah improvizacijah in preprostih kompozicijah še ni tako pomembna sama estetska vrednost njihovega ustvarjanja – ta se razvija postopoma s sposobnostjo aktivnega zaznavanja, doživljanja, vrednotenja in ustvarjanja lepega –, temveč predvsem spontanost in svoboda ustvarjanja, kajti določeni vzorci in pravila, ki so v kasnejših fazah in še posebno pri odraslih v pomoč, bi omejili otrokovo domišljijo, ki ima nepredstavljive razsežnosti in največkrat krepko presega domišljijo odraslih. Temeljni namen spodbujanja glasbene ustvarjalnosti otrok ni v ustvarjalnem dosežku in v njegovi morebitni umetniški ali estetski vrednosti, temveč v ustvarjalni dejavnosti kot načinu uvajanja v umetnost in umetniško izražanje (Oblak, 1987). Razen tega se otroci, spodbujani h glasbenoustvarjalnim dejavnostim, lažje soočajo s problemi, saj jih znajo ustvarjalno reševati, vodila pa jih želja po umetniškem izražanju.

Sklep

V glasbenem izobraževanju naj bi bil razvoj sposobnosti ustvarjalnega izražanja in komuniciranja na nov, pomensko ali estetsko ovrednoten in izviren način eden temeljnih namenov, ne samo ker se od umetnikov današnjega časa pričakujejo velike ustvarjalne sposobnosti v ustvarjanju produktov najvišje kakovosti in izvornosti, kot menijo Williamon idr. (2006, str. 161), temveč predvsem zaradi pomena ustvarjalnosti za vse življenje. Če imajo otroci možnosti odkrivanja sveta, ki jih obdaja, na udoben, raziskovalen način, bodo nakopili neprecenljiv ustvarjalni kapital, iz katerega bodo lahko črpali kasneje

v življenju (Gardner, 1993, v Tarufi, 2006, str. 153). Vloga glasbenega izobraževanja tudi ni le v vzgoji umetnikov, ki bi bili sposobni komunicirati čustva in estetske vtise na svoj, osebni način, temveč tudi v vzgoji poslušalcev, ko bi znali to vrednotiti.

Zavedanje pomena glasbene ustvarjalnosti je prvi korak za soočenje z izzivi vključevanja ustvarjalnosti v inštrumentalni pouk. Za izvajanje glasbeno-pedagoškega procesa, ki bi vključeval ali vključuje glasbeno ustvarjalnost kot del kurikula, je

potrebno, da se učitelji zavedamo pomena ustvarjalnosti, da smo pripravljene za vseživljenjsko učenje in profesionalno razvijanje in da smo usposobljeni za vnos glasbene ustvarjalnosti v svojo pedagoško prakso. Kot meni Breda Oblak: »Ustvarjalne dejavnosti skladno z zmožnostmi učencev zahtevajo jasno opredeljene vzgojno-izobraževalne cilje, njihov potek pa mora biti voden tako, da spodbuja sodelovanje, izrazno domišljijo, spontanost ter zaupanje v lastne sposobnosti.« (Oblak, 1995, str. 23)

#Viri in literatura

1. Abbs, P. (1991). From babble to rhapsody: On the nature of creativity. *British Journal of Aesthetics*, 31(4), str. 291–300.
2. Aristoteles (2005). *Poetika*. Ljubljana: Študentska založba (Zbirka Claritas).
3. Bratico, E. in Tervaniemi, M. (2006). Musical creativity and the human brain. V: Deliège, I. in Wiggins, G. A. (2006, str. 290–322). *Musical creativity: Multidisciplinary research in theory and practice*. Hove: Psychology Press.
4. Bresler, L. (2004). *Knowing bodies, moving minds: Towards embodied teaching and learning*. Dordrecht: Kluwer Academic.
5. Clarke, E. F. (2012). Creativity in performance. V: Hargreaves, D. J., Miell D. E., MacDonald, R. A. R. (ur.). *Musical Imaginations: Multidisciplinary perspectives on creativity, performance, and perception*. New York: Oxford University Press, str. 17–31.
6. Coleman, S. N. (1922). *Creative Music for Children*. New York: Putnam. Dostopno na <http://archive.org/stream/creativemusicfor00cole#page/n263/mode/2up> (15. 3. 2014).
7. Damasio, A. R. (1998). *Descartes' Error: Emotion, reason and the human brain*. New York: Harper Perennial.
8. Deliège, I. in Wiggins, G. A. (2006). *Musical creativity: Multidisciplinary research in theory and practice*. Hove: Psychology Press.
9. Denac, O. (2002). *Glasba pri celostnem razvoju otrokove osebnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
10. Denac, O. (2012). *Načrtovanje glasbenih dejavnosti v zgodnjem obdobju otroštva : visokošolski učbenik*. Maribor : Pedagoška fakulteta.
11. French, L. (2005). *Improvisation: An Integral Step in Piano Pedagogy*. Dostopno na http://digitalcommons.trinity.edu/music_honors/1 (11. 1. 2014).
12. Hickey, M. in Webster, P. (2001). Creative thinking in music: Rather than focusing on training children to be creative, it might be better for music teachers to nurture children's inherent ability to think creatively in music. *Music Educators Journal*, 88, str. 19–23.
13. Kroflič, R. (2007). Vzgojna vrednost estetske izkušnje. *Sodobna pedagogika* 3/2007, str. 12–30.
14. McMillan, R. (1997). Finding a Personal Musical Voice: The Place of Improvisation in Music Education. V: *Music Education*, December (9), str. 20–28.
15. Oblak, B. (1987). *Ustvarjalno učenje v glasbeni vzgoji na stopnji razrednega pouka osnovne šole*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Akademija za glasbo.
16. Oblak, B. (1995). *Izvor in pojmovanje strukture učnega načrta za splošni glasbeni pouk*. Glasbeno-pedagoški zbornik Akademije za glasbo, 1. zvezek. Ljubljana: Akademija za glasbo.
17. Oblak, B. (2000). *Vpogled v značilne raziskave o ustvarjalnem učenju na področju glasbe*. Glasbeno-pedagoški zbornik Akademije za glasbo, 3. zvezek. Ljubljana: Akademija za glasbo.
18. Odena, O. idr. (2012). *Musical creativity: Insights from Music Education Research*. Velika Britanija: Ashgate.
19. Pressing, J. (1987). *Improvisation: Method and models. Generative processes in music*(ur. J. Sloboda), Oxford University Press. Dostopno na <http://musicweb.ucsd.edu/~sdubnov/mu206/improv-methods.pdf> (16. 4. 2014).
20. Rebula, A. in Prebeg, J. (2012). *Postati sposobni poslušati sebe in drugega*. V: *Šola poslušanja*. Trst: KD Odiseja.
21. Rebula, A. in Prebeg, J. (2012). *Osebnost poslanstva*. V: *Šola poslušanja*. Trst: KD Odiseja.
22. Tafuri, J. (2006). *Processes and teaching strategies in musical improvisation with children*. V: Deliège, I. in Wiggins, G. A. (ur.). *Musical creativity: Multidisciplinary research in theory and practice*. Hove: Psychology Press, str. 134–159.
23. *Učni načrt. Klavir*. Dostopno na <http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/glasba/pdf/klavir199-212.pdf> (16. 3. 2014).
24. *Učni načrt. Nauk o glasbi*. Dostopno na http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/glasba/pdf/nauk_o_glasbi321-340.pdf (16. 3. 2014).
25. Valenčič Zuljan, M. (2008–2010). *Projekt: V5-0440. Spodbujanje kulture raziskovanja in inoviranja pri pouku skozi proces vseživljenjskega učenja učiteljev*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. Dostopno na <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-EREX4XJU> (16. 5. 2014).
26. Veloso, A. L. in Carvalho, S. (2012). *Music composition as a way of learning: emotions and situated self*. V: Odena, O. idr. (ur.). *Musical creativity: Insights from Music Education Research*. Velika Britanija: Ashgate, str. 73–93.
27. Williamon, idr. (2006). *Creativity, originality, and value in music performance*. V: Deliège, I. in Wiggins, G. A. (ur.). *Musical creativity: Multidisciplinary research in theory and practice*. Hove: Psychology Press, str. 161–181.